

Arletta Bolesta (PAT, Kraków)

Ochrona istotnych przymiotów małżeństwa w świetle kanonów dotyczących wad zgody małżeńskiej

Wprowadzenie

Szczególnym przedmiotem naszych rozważań są istotne przymioty małżeństwa, dlatego na początku należy sprecyzować ich treść. Zgodnie z kan. 1056 KPK¹ istotnymi przymiotami małżeństwa są jedność i nierozzerwalność. Generalnie pod pojęciem jedności (wyłącznieści) rozumie się monogamiczny charakter małżeństwa, a także wierność. Z kolei nierozzerwalność (dozgonność) oznacza taką cechę związku małżeńskiego, która za życia obu stron wyklucza jakąkolwiek ingerencję człowieka w celu rozwiązania małżeństwa ważnie zawartego i dopełnionego². Koresponduje to z kan. 1141 KPK.

W prawie kanonicznym znajdują się kanony, które mają na celu m.in. ochronę tych przymiotów. W niniejszym artykule przedmiotem naszych rozważań uczynimy treść tych kanonów, w których wyraźnie chroni się jedność i nierozzerwalność, a ochrona ta przejawia się przez nieuznanie ważności małżeństwa z tytułu jakiegoś defektu woli małżeńskiej³. Wynika to z tego, że przedmiotem konsensu mał-

¹ *Kodeks Prawa Kanonicznego*, 25 I 1983, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.

² Por. R. Sztymmler, *Obowiązki małżeńskie*, Warszawa 1999, s. 223, 226, 244, 247.

³ W naszych rozważaniach zostanie pominięta treść tych kanonów, w których co prawda jedność i nierozzerwalność są chronione, ale nie tak wyraźnie; chodzi tu przykładowo o następujące kanony: kan. 1098 KPK i kan. 1102 §1 KPK: W. Góralski, *Matrimonium facit consensus. Z orzecznictwa Roty Rzymskiej w sprawach o nieważność małżeństwa z tytułów dotyczących zgody małżeńskiej (1984–1997)*, Warszawa 2000, s. 247; R. Sztymmler, *Implikacje procesowe ujęcia celów*

żeńskiemu mają być właśnie m.in. te istotne przymioty. Nieuwzględnienie ich w zgodzie małżeńskiej powoduje wadę tejże zgody. Kanony te również ukazują, że przymioty związku małżeńskiego, mające przecież swe źródło w prawie Bożym, nie mogą podlegać wpływom i modyfikacjom ludzkim, a więc tym samym być zależnym od człowieka. To znaczy, że ani niezdolność psychiczna do zawarcia małżeństwa (kan. 1095 KPK), ani posiadanie niezgodnej z prawdą wiedzy na temat małżeństwa (kan. 1096 KPK, kan. 1099 KPK) czy tym bardziej symulacja (kan. 1101 KPK), nie sprawią w materii przymiotów zmiany. Oczywiście w wyżej wymienionych przypadkach zachodzi różnica, z punktu widzenia moralnego, pomiędzy wyrażeniem wadliwej woli małżeńskiej przez osobę w dobrej wierze, a wyrażeniem jej przez osobę w złej wierze. Inaczej mówiąc, istnieje różnica pomiędzy tym czy skutek w postaci nieważności związku był pośrednio, czy wprost zależny od strony. Takie jednak sytuacje mogą wywrzeć wpływ najwyżej na ocenę moralną działania osoby, ale nie mogą wpłynąć na zmianę w konkretnym przypadku tego, co stanowi istotę małżeństwa.

Aktualność problematyki łączy się z mentalnością rozwodową, legitymizacją rozwodu, rodzajem wyznania, istnieniem związków poligamicznych itp.⁴

małżeństwa w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r., [w:] *Przymierze małżeńskie*, red. W. Góralski, R. Sztuchmiller, Lublin 1993, s. 88.

⁴ Por. *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*, n. 47, 7 XII 1965, [w:] *Sobór Watykański II, Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 1967 (dalej GS); Episkopat Polski, *Instrukcja o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim*, 17 I 1987, nr 68; P. Majer, *Wpływ błędu na ważność zgody małżeńskiej – próba syntezy na podstawie analizy relacji między intelektem a wolą nupturienta*, [w:] *Plenitudo legis dilectio. Księga pamiątkowa dedykowana prof. dr hab. Bronisławowi W. Zubertowi OFM z okazji 65. rocznicy urodzin*, red. A. Dębiński, E. Szczot, Lublin 2000, s. 457; Z. Grocholewski, *Wykluczenie nierozzerwalności małżeństwa*, „*Kościół i Prawo*” 1984, t. 3, s. 177.

Uznanie istotnych przymiotów małżeństwa a niezdolność psychiczna do zawarcia małżeństwa

W kolejności jako pierwszy zostanie wzięty pod uwagę kan. 1095 pkt 2⁵ i pkt 3⁶ w KPK. Przedmiotem jego jest ochrona m.in. istotnych przymiotów małżeństwa.

Zarówno w punkcie 2 jak i 3 kan. 1095 mowa jest o niezdolności do zawarcia małżeństwa w aspekcie *istotnych praw i obowiązków małżeńskich*. Na temat przedmiotu tych praw i obowiązków można konkludować z treści kan. 1055, kan. 1056 i kan. 1057 KPK. Skoro przyczyną sprawczą małżeństwa jest zgoda stron, czyli akt woli (kan. 1057), to w konsensie małżeńskim powinno zostać uwzględnione małżeństwo rozumiane według kan. 1055 i kan. 1056. A zatem przedmiotem tego aktu woli powinno być jedno i nierozzerwalne małżeńskie przymierze, przy czym jedność i nierozzerwalność można potraktować jako prawa i obowiązki⁷. *Explicite* o jedności i nierozzerwal-

⁵ „Niezdolni do zawarcia małżeństwa są ci, którzy: mają poważny brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych”

⁶ „Niezdolni do zawarcia małżeństwa są ci, którzy: z przyczyn natury psychicznej nie są zdolni podjąć istotnych obowiązków małżeńskich”

⁷ Por. GS n. 48; Wyrok Sądu Kościelnego we Włocławku (c. Gręzlikowski) (z pominięciem daty) z tytułu niezdolności psychicznej (osobowościowej) do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, n. 3 KPK), „*Ius Matrimoniale*” 7 (13) 2002, s. 241; F. Pompedda, *Kanon 1095 w systematyce generalnej KPK i w ewolucji interpretacyjnej*, „*Ius Matrimoniale*” 4 (1999), s. 36; W. Góralski, *Kanoniczne prawo małżeńskie*, Warszawa 2000, s. 38–39; W. Góralski, *Kanoniczna zgoda małżeńska (kanony: 1095–1107)*, Gdańsk 1991, s. 20, 23–24, 45, 59–60; W. Góralski, *Wokół małżeństwa kanonicznego*, Lublin 1993, s. 44, 47; W. Góralski *Wspólnota całego życia*, Częstochowa 1995, s. 74–76; W. Góralski, *Matrimonium...*, dz. cyt., s. 57, 94; W. Góralski, *Niezdolność do zawarcia małżeństwa według kan. 1095*, NN. 1–3 KPK. *Próba syntezy*, „*Prawo Kanoniczne*” 39 (1996) nr 3–4, s. 31, 35; W. Góralski, *Niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, n. 3 kpk i kan. 818, n. 3 kkKości. Wsch.)*, [w:] *Przymierze...*, dz. cyt., s. 32; R. Sztuchmiller, *Implikacje procesowe...*, dz. cyt., s. 83–84; W. Góralski, *Przedmiot kanonicznej zgody małżeńskiej*, „*Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*” 34 (2001), s. 182–183; W. Góralski, *Refleksje nad kan. 1095 Nowego KPK*, „*Studia Płockie*” t. XIV/1986, s. 73; W. Góralski, *Zgoda małżeńska jako akt konstytuujący małżeństwo*, [w:] W. Góralski, G. Dzierżon, *Niezdolność konsensualna do zawarcia małżeństwa kanonicznego*, kan. 1095, nn. 1–3

ności węzła małżeńskiego, ukonstytuowanego przez wyrażenie zgody małżeńskiej, stanowi prawodawca w kan.1056, natomiast *impli-cite* można wnioskować o tych przymiotach z kan. 1055⁸. To, że

KPK, Warszawa 2001, s. 43–44; W. Góralski, *Poważny brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich* (kan. 1095, n. 2 KPK), [w:] W. Góralski, G. Dzierżon, *Niezdolność...*, dz. cyt., s. 165–168, 189; W. Góralski, *Niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich* (kan. 1095, n. 3 KPK), [w:] W. Góralski, G. Dzierżon, *Niezdolność...*, dz. cyt. s. 231; G. Dzierżon, *Niezdolność do zawarcia małżeństwa jako kategoria kanoniczna*, Warszawa 2002, s. 213; G. Dzierżon, *Wpływ zaburzeń w sferze psychoseksualnej na niezdolność do podjęcia i wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. Defilippi z dnia 1.12.1995 r.*, „*Ius Matrimoniale*” 5 (11) 2000, s. 228; T. Pawluk, *Prawo Kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. III, *Prawo małżeńskie*, Olsztyn 1996, s. 154; M. A. Żurowski, *Kanoniczne prawo małżeńskie Kościoła Łacińskiego. Stan prawny po promulgowaniu Kodeksu Prawa Kanonicznego Kościoła Łacińskiego w 1983 r.*, Katowice 1987, s. 225, 234; M. A. Żurowski, *Niezdolność do podjęcia obowiązków małżeńskich z przyczyn psychicznych*, PK 29 (1986) nr 3–4, s. 159; R. Sztymchmiller, *Obowiązki małżeńskie...*, dz. cyt., s. 207, 209–210, 231–233, 244, 247, 271–272, 410, 437–438, 443, 450; R. Sztymchmiller, *Rozsądzanie spraw z tytułów braku rozeznania i niezdolności podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich*, PK 44 (2001) nr 3–4, s. 226, 229; R. Sztymchmiller, *Obowiązki małżeńskie – istotne i nieistotne*, „*Ius Matrimoniale*” 3 (1998), s. 118–119, 121; R. Sztymchmiller, *Problem określania istotnych obowiązków małżeńskich*, „*Ius Matrimoniale*” t. 1(6–7) 1996, s. 67–69, 71; R. Sztymchmiller, *Istotne obowiązki małżeńskie w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „*Roczniki Nauk Prawnych*” t. VII 1997, s. 128; s. 130–131, 133; H. Stawniak, *Rozeznanie oceniające przedmiotu zgody małżeńskiej i celu małżeńskiego w świetle kanonicznego prawa małżeńskiego*, [w:] *Seminarium. Poszukiwania naukowo-pastoralne*, 1985, s. 132; M. Czaplą, *Charakterystyka prawna niezdolności psychicznej do przyjęcia istotnych obowiązków małżeńskich służących jedności i prokreacji* (kan. 1095, 3°KPK), „*Ius Matrimoniale*” 7 (13) 2002, s. 48; *Odmienne zdanie, co do traktowania przykładowo nierozzerwalności jako obowiązku* w: W. Góralski, *Matrimonium...*, dz. cyt., s. 158; R. Sztymchmiller, *Istotne obowiązki małżeńskie*, Warszawa 1997, s. 549, (rec. B. W. Zubert), RNP, t. IX, z. 2 1999, s. 173; J. Huber, *Transseksualizm i transwestytyzm a zgoda małżeńska*, [w:] *Tożsamość seksualna nupturientów a zdolność do zgody małżeńskiej. Materiały I Międzynarodowego Sympozjum prawa kanonicznego – zorganizowanego przez Katedrę Prawa Kanonicznego Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego w Opolu 16 X 1996*, red. B. W. Zubert, Opole 1998, s. 47.

⁸ Kan. 1055 §1: „Małżeńskie przymierze, przez które mężczyzna i kobieta tworzą ze sobą wspólnotę całego życia, skierowaną ze swej natury do dobra małżonków oraz do zrodzenia i wychowania potomstwa, zostało między ochrzczoneymi podniesione przez Chrystusa Pana do godności sakramentu. §2

istotne przymioty małżeństwa są istotnymi prawami i obowiązkami, wynika z faktu zakwalifikowania kan. 1095 do rozdziału czwartego, normującego zgodę małżeńską, czyli jak wykazaliśmy, akt woli, przedmiotem którego jest monogamia i dożgonność.

Istotą zgody są akty o charakterze intelektualno-wolitywnym, które w przypadkach nakreślonych przez pkt. 2 i 3 kan. 1095 nie funkcjonując prawidłowo, powodują tym samym niezdolność jednego, bądź obojga nupturientów do zawarcia małżeństwa. Tylko świadomy i dobrowolny akt woli jest aktem ludzkim (*actus humanus*), stanowiącym o zawiązaniu węzła małżeńskiego⁹.

Z tej racji między ochrzczonymi nie może istnieć ważna umowa małżeńska, która tym samym nie byłaby sakramentem” A zatem, w kanonie tym na jedność oraz nierozzerwalność wskazuje określenie małżeństwa jako przymierza. W Starym Testamencie mowa jest o przymierzu pomiędzy Jednym Bogiem – Oblubieńcem a jednym Narodem Wybranym – Oblubienicą: Oz 2, 2.5.13–14.19; Iz 50, 1; Jr 2, 2; Ez 16, 8.15.60.62–63, [w:] K. Romaniuk, *Małżeństwo i rodzina w Biblii*, Katowice 1983, s. 27, 49; L. Pawlak, *Małżeństwo i rodzina w Biblii*, [w:] *Studia nad rodziną*, 2001 R. 5 nr 1(8), s. 67; GS n. 48; Natomiast pozostałe sformułowania z kan. 1055 wskazują albo na jedność: *mężczyzna i kobieta*, albo na nierozzerwalność: *wspólnota całego życia, godność sakramentu*, za: Jan Paweł II, *Przemówienie z 10 VII 1994*, [w:] Jan Paweł II, *Rodzino, co mówisz o sobie? Dokumenty i przemówienia papieckie w Roku Rodziny*, Kraków 1995, s. 413–414; R. Sztychmiller, *Obowiązki małżeńskie...*, dz. cyt., s. 226; G. Dzierżon, *Niezdolność...*, dz. cyt., s. 155; Także o istotnych przymiotach można wnioskować z ukierunkowania małżeństwa do *dobra małżonków* oraz do *zrodzenia i wychowania potomstwa* – GS, 49; S. Biskupski, *Prawo małżeńskie Kościoła rzymskokatolickiego*, 1, Warszawa 1956, s. 51; R. Sztychmiller, *Implikacje procesowe...*, [w:] *Przymierze...*, dz. cyt., s. 81; M. A. Żurowski, *Kanoniczne...*, dz. cyt., s. 59, 62–63; E. Sztáfrowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, 4, Warszawa 1986, s. 19; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. III, dz. cyt., s. 32, 35; T. Pawluk, *Przesłanki nierozzerwalności małżeństwa*, PK 26 (1983) nr 1–2, s. 223; H. Stawniak, *Jedność i nierozzerwalność małżeństwa*, PK 34 (1991) nr 1–2, s. 107–108, 112.

⁹ Por. F. Pompedda, *Kan. 1095...*, art. cyt., s. 30; H. Stawniak, *Rozeznanie...*, art. cyt., s. 122–123; G. Dzierżon, *Niezdolność...*, dz. cyt., s. 70; R. Sztychmiller, *Obowiązki małżeńskie...*, dz. cyt., s. 462; W. Góralski, *Małżeństwo (kan. 1055–1165)*, [w:] P. Hemperek, W. Góralski, F. Przytuła, J. Bakalarz, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. Księga III. Nauczycielskie zadanie Kościoła. Księga IV. Uświęcające zadanie Kościoła*, t. 3, Lublin 1986, s. 257; W. Góralski, *Zgoda małżeńska jako akt konstytuujący małżeństwo*, [w:] W. Góralski, G. Dzierżon, *Niezdolność...*, dz. cyt., s. 35; W. Góralski, *Powazny brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw*

W kan. 1095 pkt. 2 prawodawca reguluje możliwość stwierdzenia nieważności zawartego związku z tytułu *poważnego braku rozeznania oceniającego* (*gravis defectus discretionis iudicii*) co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich. Poważny brak rozeznania oceniającego oznacza zaburzenie w sferze poznawczej lub wolitywnej. Gdy chodzi o płaszczyznę umysłową, defekt ten może mieć źródło albo w braku używania rozumu, powodując tym samym, że osoba nie rozumie, czym jest wspólnota życia małżeńskiego i jej przymioty, albo w nieprawidłowym działaniu oceny krytycznej, uniemożliwiając przez to, odniesienie wiedzy o małżeństwie i wymogu zachowania jego obowiązków do swojego przypadku. Natomiast, mając na uwadze płaszczyznę woli, wada ta może skutkować zaburzeniami w działaniu sfery wolitywnej, w wyniku czego podjęta zgoda chociaż jest całkiem świadoma, to nie jest dobrowolna. Brak prawidłowego funkcjonowania świadomości w jednym spośród jej dwóch komponentów, względnie dobrowolności, jest równoznaczne z niezaistnieniem aktu ludzkiego, a tym samym z niezaistnieniem wspólnoty życia i miłości¹⁰. Jak można

i obowiązków małżeńskich (kan. 1095, n. 2 KPK), [w:] W. Góralski, G. Dzierżon, *Niezdolność...*, dz. cyt., s. 147–148, 189; W. Góralski, *Kanoniczna zgoda...*, dz. cyt., s. 22, 88; W. Góralski, *Wokół...*, dz. cyt., s. 43, 45–46; W. Góralski, *Wspólnota...*, dz. cyt., s. 21, 71–73; W. Góralski, *Matrimonium...*, dz. cyt., s. 56, 94, 110; W. Góralski, *Kościelne...*, dz. cyt., s. 49; W. Góralski, *Kanoniczne prawo...*, dz. cyt., s. 34; s. 37; M. A. Żurowski, *Kanoniczne...*, dz. cyt., s. 79.

¹⁰ Por. Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 5 II 1998 z tytułu poważnego braku rozeznania oceniającego oraz niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (k. 1095 n. 2 i 3), „*Ius Matrimoniale*” 4(1999), s. 258; F. Pompedda, *Kan. 1095...*, art. cyt., s. 37; W. Góralski, *Kanoniczne prawo...*, dz. cyt., s. 84–86; W. Góralski, *Kościelne...*, dz. cyt., s. 52–53; W. Góralski, *Kanoniczna zgoda...*, dz. cyt., s. 39–42; W. Góralski, *Wspólnota...*, dz. cyt., s. 21; W. Góralski, *Matrimonium...*, dz. cyt., s. 35, 56, 75, 94, 125–126; W. Góralski, *Niezdolność do zawarcia...*, art. cyt., s. 29; R. Szytchmiller, *Obowiązki małżeńskie...*, dz. cyt., s. 413, 462–463; R. Szytchmiller, *Implikacje procesowe...*, dz. cyt., s. 83; G. Dzierżon, *Niezdolność...*, dz. cyt., s. 118–119, 124, 186–187; G. Dzierżon, *Wpływ ograniczenia wolności wewnętrznej na brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. Pompedda z 19.05.1994 r.*, „*Ius Matrimoniale*” 5 (11) 2000, s. 220–221; M. A. Żurowski, *Problem rozeznania oceniającego*, PK 28 (1985) nr 3–4, s. 4, 9; M. A. Żurowski, *Przedmiot zgody małżeńskiej i zdolność do wypełnienia obowiązków w ocenie umysłu poprzedzającego rozważną decyzję nupturienta*, PK 26 (1983) nr 1–2, s. 251; M. A.

dostrzec, osoba, która pozbawiona jest wystarczającego używania rozumu (kan. 1095 pkt. 1 KPK), nie cieszy się też wystarczającym rozeznaniem oceniającym. Nie musi to jednak oznaczać, że osoba, która dotknięta jest poważnym brakiem rozeznania oceniającego nie posiada wystarczającego używania rozumu¹¹.

Z kolei w punkcie trzecim tegoż kanonu, reguluje się możliwość orzeczenia nieważności związku na podstawie *niezdolności do podjęcia (incapacitas assumendi)*, a tym samym wypełnienia (*incapacitas adimplendi*) istotnych praw i obowiązków małżeńskich, z przyczyn natury psychicznej. Taka niezdolność oznacza, że osoba nie jest w stanie dochować jedności, wierności czy zobowiązać się do dożgonnego podjęcia praw i obowiązków, a tym samym zobligować się do nierozzerwalności. Prawodawca celowo użył czasownika *podjąć*, ponieważ niepodjęcie, w naszym przypadku, istotnych obowiązków małżeńskich, pociąga za sobą ich niewypełnienie, natomiast niewypełnienie wcale nie musi wskazywać na niepodjęcie¹².

Żurowski, *Kanoniczne...*, dz. cyt., s. 224–225; W. Góralski, *Poważny brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich (kan. 1095, n. 2 KPK)*, [w:] W. Góralski, G. Dzierżon, *Niezdolność...*, dz. cyt., s. 156–160, 189.

¹¹ W. Góralski, *Poważny brak rozeznania...*, dz. cyt., s. 158; F. Pompedda, *Kan. 1095...*, art. cyt., s. 31.

¹² Por. Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 5 II 1998 z tytułu poważnego braku rozeznania oceniającego oraz niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (k. 1095 n. 2 i 3), „*Ius Matrimoniale*” 4 (1999), s. 259; M. A. Żurowski, *Kanoniczne...*, dz. cyt., s. 233–234; M. A. Żurowski, *Niezdolność...*, art. cyt., s. 157; W. Góralski, *Kościelne...*, dz. cyt., s. 54–55; W. Góralski, *Kanoniczne prawo...*, dz. cyt., s. 88–89; W. Góralski, *Kanoniczna zgoda...*, dz. cyt., s. 64–66; W. Góralski, *Matrimonium...*, dz. cyt., s. 130; W. Góralski, *Matżeństwo (kan.1055–1165)*, [w:] P. Hemperek, W. Góralski, F. Przytuła, J. Bakalarz, *Komentarz...*, dz. cyt., s. 262–263; W. Góralski, *Problem nieważności umowy małżeńskiej z tytułu niezdolności do podjęcia i wypełnienia zobowiązań małżeńskich*, [w:] *KiP* 1985, t. 4, s. 197, 210; W. Góralski, *Nieważność małżeństwa z tytułu niezdolności psychicznej do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich*, [w:] *KiP* 1989, t. 6, s. 72; W. Góralski, *Refleksje...*, art. cyt., s. 72; W. Góralski, *Niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, n. 3 KPK)*, [w:] W. Góralski, G. Dzierżon, *Niezdolność...*, dz. cyt., s. 198, 200–201, 203, 216; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. III, dz. cyt., s. 159. Mimo że w kanonie mowa jest o przyczynach natury psychicznej, to nie wyklucza to możliwości, mogącej pojawić się wraz z rozwojem nauk medycznych, niepodjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury przykładowo biologicz-

Pomiędzy trzema tytułami wymienionymi w kan. 1095, na podstawie których można stwierdzić nieważność związku, istnieje powiązanie. Przykładowo daje się zauważyć, że jakiś defekt psychiczny może stanowić wspólne źródło do stwierdzenia nieważności związku z tytułów wymienionych w kanonie 1095¹³. Naturalnie, oba wymienione przypadki niezdolności, muszą istnieć przynajmniej w momencie wyrażania zgody małżeńskiej¹⁴.

nych: F. Pompedda, *Kan. 1095...*, art. cyt., s. 41; R. Sztuchmiller, *Obowiązki małżeńskie...*, dz. cyt., s. 372; W. Góralski, *Niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, n. 3 kpk i kan. 818, n. 3 kkKości. Wsch.)*, [w:] *Przymierze...*, dz. cyt., s. 42, 47; Naruszenie treści kan. 1095 pkt. 3, w aspekcie istotnych przymiotów związku małżeńskiego, do wymogu zachowania których zobligowane są osoby zróżnicowane płciowo, przykładowo stanowią: transseksualizm, homoseksualizm, hiperseksualizm, hermafrodytyzm, biseksualizm, narkomania, zaburzenia osobowości: Wyrok Sądu Kościelnego we Włocławku (c. Gręzlikowski) (z pominięciem daty) z tytułu niezdolności psychicznej (osobowościowej) do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, n. 3 KPK), „*Ius Matrimoniale*” 7 (13) 2002, s. 242; F. Pompedda, *Kan. 1095...*, art. cyt., s. 41; E. Sztafrowski, *Podręcznik...*, dz. cyt., s. 95; G. Dzierżon, *Niezdolność...*, dz. cyt., s. 163, 175–176, 179; G. Dzierżon, *Wpływ zaburzeń...*, art. cyt., s. 230–231; M. Czapla, *Charakterystyka...*, art. cyt., s. 52, 54, 56, 62–65; J. Huber, *Transseksualizm i transwestytyzm a zgoda małżeńska*, [w:] *Tożsamość...*, dz. cyt., s. 40; W. Góralski, *Homoseksualizm a zdolność do powzięcia zgody małżeńskiej*, [w:] *Tożsamość...*, dz. cyt., s. 70; W. Góralski, *Kanoniczne prawo...*, dz. cyt., s. 89–90; G. Erlebach, *Tożsamość seksualna a nieważność związku małżeńskiego według najnowszej jarysprudencji rotalnej (1983-1994). Zarys systematyczny*, [w:] *Tożsamość...*, dz. cyt., s. 126–127, 155–156; R. Sztuchmiller, *Obowiązki małżeńskie...*, dz. cyt., s. 375, 379–381, 386, 397–398, 416–417, 444–445, 473–474, 456–461; R. Sztuchmiller, *Implikacje procesowe...*, dz. cyt., s. 85; W. Góralski, *Małżeństwo (kan. 1055–1165)*, [w:] P. Hemperek, W. Góralski, F. Przytuła, J. Bakalarz, *Komentarz...*, dz. cyt., s. 264–265; G. Dzierżon, *Przyczyny natury psychicznej*, [w:] W. Góralski, G. Dzierżon, *Niezdolność...*, dz. cyt., s. 248–251.

¹³ Por. Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 5.2.1998 z tytułu poważnego braku rozeznania oceniającego oraz niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (k. 1095 n. 2 i 3), „*Ius Matrimoniale*” 4 (1999), s. 259; W. Góralski, *Niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, n. 3 KPK)*, [w:] W. Góralski, G. Dzierżon, *Niezdolność...*, dz. cyt., s. 206; R. Sobański, *Orzekanie nieważności małżeństwa z dwu (lub więcej) tytułów wadliwego konsensu*, „*Ius Matrimoniale*” 5 (11) 2000, s. 148; F. Pompedda, *Kan. 1095...*, art. cyt., s. 31; s. 34.

¹⁴ F. Pompedda, *Kan. 1095...*, art. cyt., s. 42; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. III, dz. cyt., s. 159; R. Sztuchmiller, *Obowiązki małżeń-*

Jak wynika z dotychczasowych rozważań, prawodawca chroni przez normę tego kanonu istotne przymioty małżeństwa. Dzieje się to poprzez nieuznanie zaistnienia związku, zawartego przez osobę, która nie była zdolna do jego zawarcia. Wskazuje to wyraźnie na przyczynę sprawczą węzła małżeńskiego, która w omówionych przypadkach dotknięta jest wadą. Jej wadliwość powoduje, że osoba nie jest w stanie świadomie czy dobrowolnie wyrazić zgody na jedno czy nierozzerwalne małżeństwo, ponieważ sfera intelektualna bądź wolitywna nie funkcjonuje prawidłowo; względnie osoba nie jest w stanie, z przyczyn natury psychicznej, podjąć istotnych obowiązków małżeńskich, a więc jedności lub nierozzerwalności.

Wymóg jedności i nierozzerwalności a prawny i istotny błąd determinujący wolę

Kolejnymi kanonami, których treść może być rozpatrywana w kontekście ochrony istotnych przymiotów małżeństwa, są kan. 1096 §1¹⁵ i kan. 1099¹⁶ w KPK.

Istotą błędu jest brak korelacji pomiędzy tym, co jest w rzeczywistości, a ujęciem tej rzeczywistości przez umysł. Znamioną cechą błędzącego jest, że w umyśle jego nie ma wątpliwości, co do odmiennego stanu obiektywnego. A zatem osoba znajdująca się w błę-

skie..., dz. cyt., s. 465, 467–468, 480; R. Sztuchmiller, *Dowodzenie nieważności małżeństwa w świetle dyskusji Kanonistów w latach 1997–1998*, PK 42 (1999) nr 1–2, s. 187; W. Góralski, *Kościelne...*, dz. cyt., s. 55; W. Góralski, *Nieważność...*, art. cyt., s. 72; W. Góralski, *Małżeństwo (kan. 1055–1165)*, [w:] P. Hemperek, W. Góralski, F. Przytuła, J. Bakalarz, *Komentarz...*, dz. cyt., s. 264; W. Góralski, *Niezdolność do zawarcia...*, art. cyt., s. 32; W. Góralski, *Problem...*, art. cyt., s. 210; M. A. Żurowski, *Niezdolność...*, art. cyt., s. 161; M. A. Żurowski, *Przedmiot...*, art. cyt., s. 275; M. Czapla, *Charakterystyka...*, art. cyt., s. 47; G. Dzierżon, *Wpływ zaburzeń...*, art. cyt., s. 227–228; W. Góralski, *Zgoda małżeńska jako akt konstytuujący małżeństwo*, [w:] W. Góralski, G. Dzierżon, *Niezdolność...*, dz. cyt., s. 55.

¹⁵ „Do zaistnienia zgody małżeńskiej konieczne jest, aby strony wiedziały przynajmniej, że małżeństwo jest trwałym związkiem między mężczyzną a kobietą, skierowanym do zrodzenia potomstwa przez jakieś seksualne współdziałanie”

¹⁶ „Błąd co do jedności lub nierozzerwalności albo sakramentalnej godności małżeństwa nie narusza zgody małżeńskiej, chyba że determinuje wolę”

dzie jest pewna prawdziwości tego, co jest przedmiotem jej fałszywej wiedzy¹⁷

Jednym z rodzajów błędów jest błąd prawny, inaczej błąd co do małżeństwa. Błąd ten polega na posiadaniu niezgodnej z prawdą wiedzy odnośnie do związku małżeńskiego. To, czym jest małżeństwo, zostało podane m.in. w kan. 1096 §1. Jednak ze względu na nasze rozważania, zwrócimy uwagę tylko na to, co dotyczy jedności węzła małżeńskiego oraz trwałości. Absolutnie potrzebną i minimalną wiedzą do zawarcia małżeństwa (wymóg posiadania takiej wiedzy potwierdzają kolejno użyte terminy w omawianym kanonie: *konieczne jest, przynajmniej*), jest ta, która mówi o małżeństwie jako trwałym związku między dwojgiem osób, odmiennej płci. Co do trwałości, należy zauważyć, że nie można jej utożsamiać z nierozzerwalnością. Punktem wspólnym jest dla nich to, że zarówno zawarcie związku trwałego jak i nierozzerwalnego, oznacza zawarcie takiego związku, który obejmuje całe życie, przy czym trwałość dopuszcza możliwość rozwiązania związku. Brak jest takiej możliwości rozwiązania w przypadku nierozzerwalności. Dzieje się tak, ponieważ mówiąc o nierozzerwalności, mamy na myśli jedną z jej postaci – nierozzerwalność absolutną. Chociaż w kan. 1096 §2 prawodawca wyraźnie użył terminu *ignorancja*, to można rozpatrywać ten kanon w aspekcie błędu. Bierze się to stąd, że zarówno pojęcie niewiedzy jak i błędu obejmuje brak wiedzy, którą powinno się posiadać¹⁸.

¹⁷ Por. W. Góralski, *Kanoniczna zgoda...*, dz. cyt., s. 126; W. Góralski, *Kościelne...*, dz. cyt., s. 58; W. Góralski, *Matrimonium...*, dz. cyt., s. 257; G. Dzierżon, *Niezdolność...*, dz. cyt., s. 228; E. Szafrowski, *Chrześcijańskie małżeństwo. Pomoce prawno-pastoralne*, Warszawa 1985, s. 82; E. Szafrowski, *Podręcznik...*, dz. cyt., s. 95; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. III..., dz. cyt., s. 160; M. A. Żurowski, *Kanoniczne...*, dz. cyt., s. 239–240; A. Stankiewicz, *Błąd dotyczący istotnych przymiotów i sakramentalności małżeństwa*, [w:] *KiP* 1989, t. 6, s. 88; A. Stankiewicz, *Błąd co do istotnych przymiotów i sakramentalności małżeństwa*, *PK* 28 (1985), s. 29; P. Majer, *Błąd co do jedności i nierozzerwalności małżeństwa. Na marginesie dyskusji na temat interpretacji kan. 1099 Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „*Ius Matrimoniale*” 2 (8) 1997, s. 55–56, 70; P. Majer, *Wpływ...*, art. cyt., s. 440.

¹⁸ P. Majer, *Wpływ...*, art. cyt., s. 444–445, 456, 459; W. Góralski, *Kanoniczna zgoda...*, dz. cyt., s. 90; s. 94; W. Góralski, *Małżeństwo (kan. 1055–1165)*, [w:] P. Hemperek, W. Góralski, F. Przytuła, J. Bakalarz, *Komentarz...*, dz. cyt., s. 266–267; R. Sztychmiller, *Ochrona trwałości małżeństwa w prawie kanonicznym i polskim oraz*

Następnym typem błędu jest błąd istotny, czyli nieakcydentalny, nieprzypadłościowy¹⁹. Już z samego określenia w prawie jedności i nierozzerwalności jako istotnych przymiotów małżeństwa (kan. 1056 KPK), a także z ustanowienia małżeństwa wraz z tymi przymiotami przez Boga (Rdz 1,27, Rdz 2,24, Kpł 18²⁰; kan. 776 §1 KKKW²¹), można konkludować o zaliczeniu błędu co do jedności i nierozzerwalności do błędu prawnego i istotnego.

Przedostatnim z rodzajów omawianego błędu jest błąd praktyczny, inaczej błąd operatywny, a w nim błąd motywujący. Według kan. 1057 §1 przyczyną sprawczą małżeństwa jest zgoda stron. Jest to zgoda podjęta z konkretnego powodu czy powodów, świadczy o tym użyte przez prawodawcę w kan. 1099 sformułowanie – „chyba że determinuje wolę” Tymi niekoherentnymi ze stanem obiektywnym przyczynami, z racji których osoba decyduje się zawrzeć związek, są: poligamia oraz rozerwalność wspólnoty małżeńskiej²².

w konkordacie z 28 lipca 1993 roku, RNP t. V (1995), s. 97; R. Sztuchmiller, *Trwałość i nierozzerwalność małżeństwa kanonicznego w świetle art. 10–11 Polskiego Konkordatu z 28 lipca 1993*, [w:] KiP T. 13, 1998, s. 43; R. Sztuchmiller, *Obowiązki małżeńskie...*, dz. cyt., s. 409; R. Sztuchmiller, *Implikacje procesowe...*, dz. cyt., s. 78; G. Dzierżon, *Niezdolność...*, dz. cyt., s. 230; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. III, dz. cyt., s. 34, 155, 161; T. Pawluk, *Przestanki...*, art. cyt., s. 221–222; T. Pawluk, *Wiedza nupturientów w świetle wymogów kanonicznych i postulatów duszpasterskich*, [w:] *Przymierze...*, dz. cyt., s. 52; E. Szafrowski, *Podręcznik...*, dz. cyt., s. 90; s. 162; M. A. Żurowski, *Kanoniczne...*, dz. cyt., s. 225; s. 240; H. Stawniak, *Rozeznanie...*, art. cyt., s. 136–137. A zatem, co do posiadania wiedzy na temat jedności i nierozzerwalności, zdaniem niektórych nie jest ona konieczna. Wydaje się jednak, że zapis kan. 1096 §1 tego typu wiedzę żąda gdy chodzi o przymiot monogamii.

¹⁹ Por. M. A. Żurowski, *Kanoniczne...*, dz. cyt., s. 240; P. Majer, *Wpływ...*, art. cyt., s. 441–442; Stawniak, *Rozeznanie...*, art. cyt., s. 148.

²⁰ Do wniosku o stworzeniu przez Boga małżeństwa wraz z przymiotami, doprowadzają użyte przez autora natchnionego terminy. I tak, obok sensu literalnego, na jedność oraz dozgonność wskazuje określenie *jedno ciało*: S. Biskupski, *Prawo...*, dz. cyt., s. 53; K. Romaniuk, *Małżeństwo...*, dz. cyt., s. 71; J. Laskowski, *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Soboru Watykańskiego II*, Warszawa 1982, s. 135.

²¹ *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich*, 18 X 1990.

²² Por. W. Góralski, *Kościelne...*, dz. cyt., s. 62; W. Góralski, *Kanoniczne prawo...*, dz. cyt., s. 99; W. Góralski, *Kanoniczna zgoda...*, dz. cyt., s. 122–124; W. Góralski, *Matrimonium...*, dz. cyt., s. 253; W. Góralski, *Małżeństwo (kan. 1055–1165)*,

Aby orzec nieważność małżeństwa konieczne jest, aby powyższe rodzaje błędów były uprzednie, lub co najmniej równoczesne w stosunku do zawarcia związku małżeńskiego²³.

Podobnie jak to miało miejsce przy analizie kan. 1095, także w przypadku zawarcia związku przez osobę znajdującą się w błędzie, determinującym wolę, co do istotnych przymiotów małżeństwa, prawodawca jasno orzeka nieważność zawartego przez nią związku. Wynika to z tego, że wola małżeńska ma charakter wadliwy. Defekt ten polega na tym, że treść sfery umysłowej, determinującej wolę, co do istotnych przymiotów małżeństwa, nie odpowiada temu, czym na prawdę jest małżeństwo w swojej istocie, która to istota powinna być objęta właśnie wolą. A zatem kolejny raz odnajdujemy, w omówionej regulacji prawnej, ochronę jedności i nierozdzielności małżeństwa.

Ochrona monogamii i dożgonności węzła małżeńskiego a symulacja częściowa

Ostatnią w kolejności z analizowanych norm prawnych jest norma kan. 1101²⁴ KPK. Ze względu na tematykę naszych rozważań, zwrócimy szczególną uwagę, w obrębie tego kanonu, na wykluczenie istotnego przymiotu czy istotnych przymiotów małżeństwa.

Omawiany kanon dotyczy symulacji czyli wykluczenia (*exclusio*). Na podstawie kan. 1101 §1 można dokonać określenia symulacji.

[w:] P. Hemperek, W. Góralski, F. Przytuła, J. Bakalarz, *Komentarz...*, dz. cyt., s. 272; E. Szafranski, *Chrześcijańskie...*, dz. cyt., s. 83; M. A. Żurowski, *Kanoniczne...*, dz. cyt., s. 241, 251; P. Majer, *Wpływ...*, art. cyt., s. 457; A. Stankiewicz, *Błąd dotyczący...*, art. cyt., s. 87; A. Stankiewicz, *Błąd co do...*, art. cyt., s. 27; H. Stawniak, *Rozeznanie...*, art. cyt., s. 148.

²³ Por. W. Góralski, *Kanoniczna zgoda...*, dz. cyt., s. 123; M. A. Żurowski, *Kanoniczne...*, dz. cyt., s. 241.

²⁴ §1 „Domniemywa się, że wewnętrzna zgoda odpowiada słowom lub znakom użytym przy zawieraniu małżeństwa” §2 „Jeśli jednak jedna ze stron albo obydwie pozytywnym aktem woli wykluczyłyby samo małżeństwo lub jakiś istotny element małżeństwa, albo jakiś istotny przymiot, zawierają je nieważnie”

Przez symulację, rozumie się brak odpowiedniości, sprzeczność pomiędzy rzeczywistą, wewnętrzną zgodą, a więc tym, co jeden lub oboje z nupturientów chcą, a jej pozornym, zewnętrznym wyrazem przez słowa względnie znaki. Przy czym w przypadku symulacji, w odróżnieniu do błędu, symulant jest świadomy czym jest prawdziwe małżeństwo²⁵.

Mówiąc o rodzajach symulacji, możemy kolejno wyróżnić symulację jednostronną i obustronną, w zależności czy wadliwe wyrażenie zgody nastąpiło ze strony tylko jednego czy obojga nupturientów. Drugim podziałem symulacji jest symulacja aktualna i wirtualna. Istota pierwszej polega na jej dokonaniu w chwili wyrażania zgody, natomiast druga zostaje dokonana przed zawarciem związku i nie zostaje wycofana podczas jego zawierania. Gdy za kryterium rozróżnienia przyjmiemy to czy przedmiotem symulacji jest jakiś istotny przymiot, czy to, co na niego wskazuje, wówczas mówimy o wykluczeniu wyraźnym i ukrytym (niewyraźnym, domyślnym). Czwartym podziałem wykluczenia jest wykluczenie uczynione wprost (bezpośrednio) lub pośrednio. Zależy jest to od tego czy symulant wprost wyklucza przymiot (przymioty), czy raczej zawiera związek ze względu na to, co stoi wobec tego przymiotu (przymiotów) w opozycji. Innym podziałem symulacji jest symulacja absolutna (bezw warunkowa) i hipotetyczna (warunkowa, relatywna). Pierwsza polega na wykluczeniu istotnego przymiotu (istotnych przymiotów) bez względu na okoliczności, z kolei druga stanowi uzależnienie kontynuacji małżeństwa od konkretnych okoliczności. W przypadku, w którym chociażby jeden z nupturientów chce zawrzeć małżeństwo, ale według własnego wyobrażenia o nim, tzn. gdy towa-

²⁵ Por. W. Góralski, *Kościelne...*, dz. cyt., s. 49; s. 63; W. Góralski, *Kanoniczne prawo...*, dz. cyt., s. 34, 101; W. Góralski, *Wokół...*, dz. cyt., s. 43; W. Góralski, *Wspólnota...*, dz. cyt., s. 21; W. Góralski, *Zgoda małżeńska jako akt konstytuujący małżeństwo*, [w:] W. Góralski G. Dzierżon, *Niezdolność...*, dz. cyt., s. 36; G. Dzierżon, *Niezdolność...*, dz. cyt., s. 240, 243; W. Góralski, *Małżeństwo (kan. 1055–1165)*, [w:] P. Hemperek, W. Góralski, F. Przytuła, J. Bakalarz, *Komentarz...*, dz. cyt., s. 274; E. Szafrowski, *Chrześcijańskie...*, dz. cyt., s. 85; E. Szafrowski, *Podręcznik...*, dz. cyt., s. 99; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. III, dz. cyt., s. 162; M. A. Żurowski, *Kanoniczne...*, dz. cyt., s. 253.

rzyszy zawarciu tego związku wykluczenie choćby jednego z istotnych przymiotów, wówczas mowa jest o symulacji częściowej²⁶.

Niezwykle ważnym sformułowaniem, użytym przez prawodawcę w §2 kan. 1101, jest wykluczenie istotnego przymiotu przez *pozytywny akt woli* (*positivus actus voluntatis*). Z tego sformułowania powinno wyjaśnić się jego składowe części: *pozytywny, akt i wola*. Mówiąc o woli, akcentujemy zgodnie z kan. 1057, sprawczość w zaistnieniu związku. Z kolei słowo akt oznacza determinację woli, czyli przejście pewnych przyczyn zawarcia małżeństwa ze sfery umysłu do sfery wolitywnej. W końcu pod pojęciem pozytywny, rozumiemy takie wyrażenie zgody, które można udowodnić²⁷

Przedmiotem wykluczenia, dokonany pozytywnym aktem woli, może być jedność bądź nierozzerwalność, względnie równocześnie oba wymienione przymioty. Może to być zgoda podjęta przez jednego lub oboje nupturientów, mająca charakter aktualny bądź

²⁶ M. A. Żurowski, *Kanoniczne...*, dz. cyt., s. 256; W. Góralski, *Kościelne...*, dz. cyt., s. 64–65; W. Góralski, *Kanoniczne prawo...*, dz. cyt., s. 102–103; W. Góralski, *Kanoniczna zgoda...*, dz. cyt., s. 184–185, 187–188, 196–198; W. Góralski, *Matrimonium...*, dz. cyt., s. 143, 310–311, 321, 336, 346, 348; K. Lüdicke, *Kryteria rozróżnienia form wadliwej zgody małżeńskiej w prawie kanonicznym*, [w:] *Przymierze...*, dz. cyt., s. 66; G. Dzierżon, *Niezdolność...*, dz. cyt., s. 244; W. Góralski, *Małżeństwo (kan. 1055–1165)*, [w:] P. Hemperek, W. Góralski, F. Przytuła, J. Bakalarz, *Komentarz...*, dz. cyt., s. 274–275; W. Góralski, *Wykluczenie nierozzerwalności małżeństwa w świetle najnowszego orzecznictwa Roty Rzymskiej*, „*Ius Matrimoniale*” 3 (1998), s. 90, 96, 102, 104; E. Szafrowski, *Chrześcijańskie...*, dz. cyt., s. 86; E. Szafrowski, *Podręcznik...*, dz. cyt., s. 100; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. III, dz. cyt., s. 163; R. Sztychmiller, *Dowodzenie...*, art. cyt., s. 188; J. Krajczyński, *Postanowienie wystąpienia o rozwód cywilny a pozytywna intencja zerwania węzła małżeńskiego*, „*Ius Matrimoniale*” 5 (11) 2000, s. 123; J. Krajczyński, *Positivus actus voluntatis jako istotny element w dowodzeniu nieważności małżeństwa z tytułu wykluczenia nierozzerwalności*, „*Ius Matrimoniale*” 4 (1999), s. 91; A. Stankiewicz, *Pozytywny akt woli przy symulacji zgody małżeńskiej*, „*Ius Matrimoniale*” 4 (1999), s. 80–81; Z. Grocholewski, *Wykluczenie...*, art. cyt., s. 186–188.

²⁷ Z. Grocholewski, *Wykluczenie...*, art. cyt., s. 181–182; J. Krajczyński, *Postanowienie...*, art. cyt., s. 126; A. Stankiewicz, *Pozytywny...*, art. cyt., s. 76–77; W. Góralski, *Kościelne...*, dz. cyt., s. 65; W. Góralski, *Kanoniczne prawo...*, dz. cyt., s. 103; W. Góralski, *Kanoniczna zgoda...*, dz. cyt., s. 182, 197; W. Góralski, *Matrimonium...*, dz. cyt., s. 344, 348–349.

wirtualny, wyraźny czy ukryty, absolutny, względnie hipotetyczny, bezpośredni albo pośredni²⁸.

Gdy weźmie się pod uwagę symulację dozgonności, to ten rodzaj symulacji stanowi zgodę na zawarcie związku rozerwalnego²⁹. Warto przy tym dodać, że używając sformułowania *exclusio boni indissolubilitatis*, stosuje się zamiennie, idąc za świętym Augustynem, inne: *exclusio boni sacramenti*, albowiem pomiędzy sakramentalnością a nierozzerwalnością istnieje ścisła relacja. Dzięki sakramentalności przymiot nierozzerwalności pozostaje wzmocniony, natomiast dzięki nierozzerwalności, istota małżeństwa w postaci sakramentalności, zostaje uzewnętrzniona³⁰.

Przechodząc do omówienia wykluczenia jedności, trzeba na początku sprecyzować to, co odnosi się do stosowanej terminologii. Nie powinno się utożsamiać wykluczenia jedności (*exclusio unitatis*) z wykluczeniem wierności (*exclusio boni fidei, exclusio fidelitatis*), co nie oznacza w ogóle o braku powiązania między nimi. Ten brak zrównania ze sobą obu rzeczywistości wynika z zakwalifikowania jedności do przymiotów przymierza małżeńskiego, a wierności do jego elementów. Poza tym jedność wskazuje i oznacza monogamię, czyli

²⁸ ; W. Góralski, *Matrimonium...*, dz. cyt., s. 310-311, 321, 327, 348; W. Góralski, *Kanoniczne zgoda...*, dz. cyt., s. 184-185, 187, 197-198; W. Góralski, *Przedmiot intencji wykluczenia nierozzerwalności małżeństwa w świetle nowszego orzecznictwa Roty Rzymskiej, „Ius Matrimoniale”* 4 (1999), s. 102-104; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. III, dz. cyt., s. 164.

²⁹ Por. W. Góralski, *Matrimonium...*, dz. cyt., s. 327, 331; W. Góralski, *Kościelne...*, dz. cyt., s. 67; W. Góralski, *Kanoniczne prawo...*, dz. cyt., s. 105-106; W. Góralski, *Kanoniczna zgoda...*, dz. cyt., s. 180, 182; E. Sztafrowski, *Chrześcijańskie...*, dz. cyt., s. 87; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. III, dz. cyt., s. 164; M. A. Żurowski, *Kanoniczne...*, dz. cyt., s. 261.

³⁰ Por. Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Doktryna katolicka o sakramencie małżeństwa* (1977), nr 2.2, [w:] *Od wiary do teologii. Dokumenty Międzynarodowej Komisji Teologicznej 1969-1996*, red. J. Królikowski, Kraków 2000; Jan Paweł II, *Przemówienie z 10 VII 1994*, [w:] Jan Paweł II, *Rodzino, co mówisz...*, dz. cyt., s. 413-414; W. Góralski, *Kanoniczna zgoda...*, dz. cyt., s. 181; W. Góralski, *Przedmiot intencji...*, art. cyt., s. 95. Warto też dodać, że właśnie święty Augustyn w ramach dóbr małżeństwa, wyróżniając nierozzerwalność, uzasadnił ją na podstawie sakramentalności: *Breviarium Fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, red. S. Głowa, I. Bieda, Poznań, VII.613.

przeciwstawia się jej poligamia; natomiast w opozycji do wierności stoi także cudzołóstwo. A zatem symulacja jedności jest niczym innym, jak wyrażeniem zgody na związek poligamiczny; jest wykluczeniem zobowiązania się, a inaczej mówiąc, jest wykluczeniem przymiotu jedności. Natomiast symulacja wierności jest wykluczeniem obowiązku zachowania wierności. Nie stanowi zaś wykluczenia wierności nadużycie, w obrębie tego elementu, a przejawiające się w niewypełnianiu tego obowiązku i prawa. A zatem gdy chodzi o ostatni przypadek, to nie daje on podstaw do stwierdzenia nieważności związku, ponieważ nie jest równoznaczny z wykluczeniem³¹.

Na zakończenie warto przytoczyć treść kan. 1125 pkt. 3 KPK³². Kanon ten jest o tyle ważny z punktu widzenia naszych rozważań, że pośrednio dotyczy symulacji, wynika to bowiem z samego zapisu w kanonie. Wymieniony punkt tego kanonu może służyć także eliminacji zawarcia związku przez osobę, znajdującą się w prawnym i istotnym błędzie, determinującym wolę, co do jedności bądź nierozzerwalności³³. Te wady zgody mogą mieć miejsce w przypadku zawarcia małżeństwa mieszanego, a więc małżeństwa między stroną katolicką a stroną należącą do Kościoła lub wspólnoty kościelnej nie posiadającej pełnej komunii z Kościołem katolickim (kan. 1124 KPK). Stąd celem nie dopuszczenia do ewentualnej symulacji czy do zawarcia związku przez osobę będącą w błędzie, prawodawca nakazuje do godziwości, zezwolenia ordynariusza miejsca na zawarcie takiego związku, po spełnieniu trzech warunków. Jednym z nich jest

³¹ Por. W. Góralski, *Kościelne...*, dz. cyt., s. 67; W. Góralski, *Kanoniczne prawo...*, dz. cyt., s. 105–106; W. Góralski, *Kanoniczna zgoda...*, dz. cyt., s. 166–168, 170–172; W. Góralski, *Matrimonium...*, dz. cyt., s. 298, 303–304; W. Góralski, *Małżeństwo (kan. 1055–1165)*, [w:] P. Hemperek, W. Góralski, F. Przytuła, J. Bakalarz, *Komentarz...*, dz. cyt., s. 277; E. Szafronowski, *Chrześcijańskie...*, dz. cyt., s. 87, 166; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. III, dz. cyt., s. 164; M. A. Żurowski, *Kanoniczne...*, dz. cyt., s. 261; J. Grzywacz, *Wykluczenie boni fidei*, [w:] *KiP* 1984, t. 3, s. 215–217.

³² „Obydwie strony powinny być pouczone o celach oraz istotnych przymiotach małżeństwa, których nie może wykluczać żadna ze stron”

³³ Por. P. Majer, *Wpływ...*, art. cyt., s. 456–457.

właśnie pouczenie stron m.in. o istotnych przymiotach w wiadomym celu (kan. 1125 pkt. 3 KPK) ³⁴.

Podobny cel, po uwzględnieniu pewnych różnic, przyświeca przy zawarciu związku z przeszkodą różnej wiary (przeszkodą innej religii). Przeszkoda ta zachodzi w sytuacji, w której katolik zawiera związek małżeński z osobą nieochrzczonej (kan. 1086 §1 KPK). Różnicę tu stanowi to, że w przypadku przeszkody różnej wiary, chodzi o udzielenie od niej dyspensy, po spełnieniu trzech warunków (kan. 1086 §2 KPK), a zatem brak dyspensy spowoduje nie tyle niegodziwość zawartego małżeństwa, co jego nieważność³⁵. Realizacja tego obowiązku została mocno zaakcentowana również przez polską Konferencję Episkopatu³⁶.

Tego typu warunki w obu sytuacjach, można tłumaczyć różnicą w przedmiocie wiary, inną mentalnością, wychowaniem czy środowiskiem.

Kolejny raz zauważa się ochronę jedności oraz nierozzerwalności małżeństwa tym razem w sytuacji, podczas której dochodzi do wyrażenia fikcyjnej zgody małżeńskiej. W przeanalizowanym przypadku, wada konsensu małżeńskiego nie polega na niezdolności psychicznej czy na błędzie, ale na świadomej i dobrowolnej zgodzie na zawarcie takiego małżeństwa, które nie jest jednak prawdziwe.

Zakończenie

Na całość naszych rozważań należy spojrzeć w kontekście ochrony istotnych przymiotów małżeństwa. Z racji pochodzenia in-

³⁴ Por. R. Szytychmiller, *Obowiązki małżeńskie...*, dz. cyt., s. 410; M. A. Żurowski, *Kanoniczne...*, dz. cyt., s. 121; E. Szafrowski, *Podręcznik...*, dz. cyt., s. 143; W. Góralski, *Małżeństwo (kan. 1055–1165)*, [w:] P. Hemperek, W. Góralski, F. Przytuła, J. Bakalarz, *Komentarz...*, dz. cyt., s. 309–310; W. Góralski, *Kościelne...*, dz. cyt., s. 97, 99; W. Góralski, *Wspólnota...*, dz. cyt., s. 106–107, 109.

³⁵ Tamże, s. 106; W. Góralski, *Kanoniczne prawo...*, dz. cyt., s. 154; G. Dzierżon, *Niezdolność...*, dz. cyt., s. 264–265; E. Szafrowski, *Podręcznik...*, dz. cyt., s. 143; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. III, dz. cyt., s. 75; M. A. Żurowski, *Kanoniczne...*, dz. cyt., s. 121.

³⁶ Por. Episkopat Polski, *Instrukcja o przygotowaniu...*, dz. cyt., nr 76, nr 80.

stytucji małżeństwa z właściwymi tej instytucji przymiotami od Boga, prawodawca zagwarantował ich zachowanie różnymi sposobami. Jedne z nich zawarte są wśród kanonów dotyczących defektów konsensu małżeńskiego. Chociaż omówionych wad woli małżeńskiej nie można ze sobą utożsamiać³⁷, to można zauważyć związek jaki zachodzi pomiędzy niektórymi z nich. Przykładem może być związek pomiędzy błędem determinującym wolę co do istotnych przymiotów małżeństwa a symulacją częściową, również co do jedności czy nierozzerwalności. Wynika to z faktu, że posiadanie błędnych poglądów, przy znajomości jednak prawidłowej doktryny, może spowodować dodatkowe jeszcze wykluczenie tego, co stoi w opozycji do wspomnianych poglądów, chociaż wówczas proces przebiega w kierunku udowodnienia nieważności związku z tytułu symulacji³⁸. Podobnie jest w przypadku niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn psychicznych, do którego zakwalifikowano niemożność zachowania wierności, i w przypadku wykluczenia jedności³⁹.

Z rozważanym zagadnieniem wiąże się kolejna kwestia. Na podstawie interpretacji treści analizowanych kanonów, daje się zauważyć, przypisanie zgodzie przyczynowości sprawczej dla małżeństwa; w ten sposób zostają usunięte ewentualne problemy, mogące pochodzić z wpływu konfesji, wychowania, środowiska. Oznacza to, że czynniki te mogą wpłynąć na ukształtowanie treści umysłu, co do jedności i nierozzerwalności, ale nie należy tego utożsamiać z ich jednoczesnym, absolutnym wpływem na wolę, wpływem powodującym jej wadliwość⁴⁰. To, co jeszcze powinno zostać podkreślone przy

³⁷ Por. P. Majer, *Wpływ...*, art. cyt., s. 446; P. Majer, *Błąd...*, art. cyt., s. 58–59; A. Stankiewicz, *Błąd dotyczący...*, art. cyt., s. 89; A. Stankiewicz, *Błąd co do...*, art. cyt., s. 29.

³⁸ Por. Z. Grocholewski, *Wykluczenie...*, art. cyt., s. 195; W. Góralski, *Małżeństwo (kan. 1055–1165)*, [w:] P. Hemperek, W. Góralski, F. Przytuła, J. Bakalarz, *Komentarz...*, dz. cyt., s. 272; W. Góralski, *Kanoniczna zgoda...*, dz. cyt., s. 125; W. Góralski, *Matrimonium...*, dz. cyt., s. 340.

³⁹ Por. R. Szytychmiller, *Obowiązki małżeńskie...*, dz. cyt., s. 461; R. Sobański, *Orzekanie...*, art. cyt., s. 147.

⁴⁰ Por. W. Góralski, *Matrimonium...*, dz. cyt., s. 275; P. Majer, *Wpływ...*, art. cyt., s. 456–457.

zgodzie, to rozumienie jej jako przyczynę sprawczą związku, ale nie jako źródło pod to, czym jest związek⁴¹.

Na zakończenie warto też wspomnieć o kolejnych, konkretnych sposobach zachowania istotnych przymiotów małżeństwa, związanych z tematem. Mianowicie pewnym wyrazem troski m.in. o zachowanie tych przymiotów, są pytania w ramach rozmów kanoniczno-duszpasterskich z narzeczonymi przed zawarciem przez nich małżeństwa, z zakresu wad woli⁴². Przykładowo, może mieć miejsce sytuacja, w której podejrzewa się jedną ze stron o symulację jedności lub nierozzerwalności. Wówczas obowiązkiem przeprowadzającego kanoniczne rozeznanie jest przedstawienie nauki Kościoła na temat istotnych przymiotów małżeństwa oraz stwierdzenie, że duszpasterz nie będzie mógł asystować przy zawarciu takiego związku, a nawet gdy dojdzie do jego zawarcia, to nie tylko nie będzie on ważny, ale dodatkowo pociągnie on za sobą skutki moralne⁴³. Innym wyrazem troski i w jakimś stopniu przejawem zagwarantowania zachowania wyłączności i nierozzerwalności, jest klauzula, w wyroku lub w dekrete orzekającym nieważność małżeństwa, zakazująca zawarcie kolejnego małżeństwa bez zezwolenia ordynariusza miejsca w sytuacji zawierania związku przez osobę, co do której orzeczono poprzednio nieważność związku z tytułu symulacji czy niezdolności psychicznej (kan. 1684 §1 KPK)⁴⁴.

⁴¹ Por. W. Góralski, *Wokół...*, dz. cyt., s. 43; R. Sztuchmiller, *Obowiązki małżeńskie...*, dz. cyt., s. 411-412.

⁴² Por. Protokół rozmów kanoniczno – duszpasterskich z narzeczonymi przed zawarciem małżeństwa, n. 16 a, b, c, w; Episkopat Polski, *Instrukcja o przygotowaniu...*, dz. cyt.; n. 17 a, b, c, d.

⁴³ Por. Episkopat Polski, *Instrukcja o przygotowaniu...*, dz. cyt., n. 68.

⁴⁴ Por. R. Sztuchmiller, *Obowiązki małżeńskie...*, dz. cyt., s. 275; s. 416; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Doczesne dobra Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy*, Olsztyn 1990, T. IV, s. 325-326.

Der Schutz der wesentlichen Eigenschaften der Ehe nach den die Mängel ehelicher Übereinstimmung betreffenden Kanonen Zusammenfassung

In diesem Artikel werden Ehwillensmängel vorgestellt. Es geht besonders um die Unfähigkeit zur Eheschließung (can. 1095, 2°, 3°CIC), den Irrtum (can. 1096 § 1, can. 1099 CIC) und die Ausschließung (can. 1101 CIC). Es wird über diese Mängel in Ansicht des Schutzes der Monogamie und der Unauflöslichkeit der Ehe gesprochen. Vom Standpunkt der teilweisen scheinbaren Übereinstimmung und des Mangels wird es auch über gemischte Ehe (can. 1125, 3° CIC) und das Hindernis des verschiedenen Glaubens (can. 1086 §1, §2 CIC) gesagt. Wir haben auch sehr kurz die Ursachen dieser Prozesse und Probleme, die sein können, gezeigt. Es wird auch betont, daß die eheliche Übereinstimmung die Ursache der Eheschließung aber nicht die Ursache des Wesens der Ehe ist, weil Gott die Ehe mit Eigenschaften geschaffen hat.